

ASYA KRİZİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ*

Nesrin SUNGUR **

Özet***

Haziran 1997'de Thailand'da ortaya çıkan Asya krizinin, hem kapsamı, hem de tesirleri bakımından, 1970'lerin başında Bretton Woods sisteminin çökmesinden bu yana en ciddi finansal kriz olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Krizin ciddiyeti, Doğu Asya'daki karmaşa konusunda dev hacimli ve giderek çoğalan literatürün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu makalede, Asya krizinin en önemli iç ve dış dinamikleri ve bu dinamikler arasındaki karşılıklı etkileşim incelenmektedir.

1997 yılı Temmuz ayında Tayland'ın döviz kuru çöktüğünde ve mali piyasaları erimeye başladığında hiç kimse pek fazla endişe etmemişti. O zamana dek ne IMF ne de diğer uluslararası kurumlar krizin olabileceğine ilişkin en ufak bir açıklamada bulunmadığı gibi, IMF 1997 raporunda başta Tayland olmak üzere bölge ekonomilerinden övgü ile söz ediliyordu. Ancak Tayland krizi çok kısa bir süre içinde önce Güney Doğu Asya krizine daha sonra ise Asya krizine dönüşürken, dünya ekonomisinin Bretton Woods sisteminin 1970'lerin başında çöküşünden sonra ortaya çıkan en ciddi kriz ile karşı karşıya olduğu anlaşılmıştı. Öncelikle ve özellikle Tayland, Malezya, Endonezya ve Güney Kore ekonomilerini sarsmakla birlikte, aynı boyutlarda olmasa da diğer bölge ekonomilerini de etkisi altına alan krizin, etkileri de çok ciddi ve küresel boyutta oldu. Bölge ülkelerinin dünya ekonomisi içindeki payının büyüklüğü yanında, dünyadaki finansal entegrasyon derecesinin yüksekliği de krizin boyutlarını belirleyen temel faktörlerdi. Nitekim Asya krizinin yıldönümüne denk gelen günlerde ortaya çıkan Rusya krizi, bir dünya krizi olasılığının her zamankinden daha ciddi biçimde gündemde olduğunu göstermiştir.

* Bu makale, 8-10 Eylül 1998'de Ankara'da gerçekleşen "ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi"nde, "Küreselleşme ve Ekonomi Politikaları" başlıklı oturumda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü [e-mail:nsungur@marun.edu.tr].

*** For the summary in English see the end page of the Article.

1997 yılı Temmuz ayından bu yana geçen zaman içinde Asya krizinin nedenlerine ilişkin olarak kapsamlı bir literatür oluşmuş durumdadır. Benzer bir gelişme bu ülkelerin mucizevi kalkınma performanslarının değerlendirilmesi sürecinde de yaşanmıştır. Krizin açıklanmasında neredeyse “her kafadan bir ses çıkıyor” görüntüsüne rağmen bu açıklamaları kabaca gruplandırmak mümkündür.

Açıklamaların bir kısmı yaşanan krizi ülke ekonomilerinin kalkınma modellerine ve olumsuz yapısal özelliklerine bağlamaktadır. Başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere serbest piyasa yanlısı neo liberal kesim tarafından savunulan bu görüşe göre Asya krizi devlet müdahalesinin hakim olduğu paradigmanın ve iktisat modelinin iflasını ifade etmektedir (Fischer, 1997; Camdessus, 1998; Greenspan, 1998). Traji komik biçimde aynı çevreler tarafından bu ülkelerin hızlı kalkınması uzun yıllar piyasa ekonomisinin mucizesi olarak lanse edilmiştir.

Özellikle sol kesim tarafından savunulan bir başka açıklamaya göre, Asya krizi, kapitalist sistemin, kökü 1970’li yıllara dayanan aşırı üretim krizinin bir yansımasıdır. Ucuz işgücünden yararlanmak üzere bu bölgeye akan sermayenin aşırı birikimi, kapasitesi genişlemesine yol açarken, ortaya çıkan spekülasyon köpüğünün patlaması, dünya ekonomisini de krize sürüklemiştir (Landsberg, 1998; Cheng, 1998).

Krize ilişkin olarak getirilen diğer açıklama ise, krizin kökeninin uluslararası mali sistemin işleyişinde yattığıdır. Mali liberalizasyon sonucu ortaya çıkan kısa vadeli sermaye akımları, krizin en önemli nedenidir. Dolayısıyla kriz, küreselleşmenin krizidir (Akyüz, 1998; Wade, 1998a; Wade and Venerosa, 1998b).

Özellikle 90’lı yıllarda hızlanan liberalizasyon ve küreselleşme süreçleri yaşanan krizin en önemli dinamiklerinden birini oluştursa da, Asya krizi kanımca sonuçları açısından olduğu kadar, nedenleri açısından da çok boyutludur. Krizin temel dinamiklerini tartışmayı amaçlayan bu çalışmada krizin bölge/ülke özelliklerinden ve uygulanan politikalardan kaynaklanan iç dinamikleri ile dünyada yaşanan liberalleşme/küreselleşme sürecinden kaynaklanan dış dinamikleri ve bunların karşılıklı etkileşimleri incelenecektir.

Krizin İç Dinamikleri

Krizin iç dinamikleri incelenirken öncelikle belirtilmesi gereken ASEAN ülkeleri olarak adlandırılan Güney Doğu Asya ülkeleri ile Yeni Sanayileşen Ülkeler olarak bilinen Doğu Asya ekonomilerinin hem sanayileşme ve kalkınma süreçleri, hem de düzeyleri açısından söz konusu olan farklılıklardır. Bu ülkeler bazı ortak özelliklere sahip olsalar da, tek tip bir Asya kalkınma modelinden söz etmek kanımca mümkün değildir.

Krizden öncelikle etkilenen Güney Doğu Asya ülkelerinin gelişme süreçleri incelendiğinde bu ülkelerde 1980'lerin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan hızlı büyümenin büyük ölçüde dışa bağımlı olduğu ve tıkanmasının kaçınılmaz olduğu görülecektir (Unctad, 1996; Cheng, 1998).

1980'lerin başında bir çok az gelişmiş ülke gibi dış borç krizine giren ve IMF'in yapısal uyum programlarını uygulamak zorunda kalan Güney Doğu Asya ülkelerinin kaderi 1985 yılında imzalanan ve Japon Yeni'nin ABD Doları karşısında değerlendirilmesine yol açan Plaza antlaşmasından sonra değişmiştir. Yen'in revalüasyonunun olumsuz etkilerinden korunmak isteyen Japon üreticileri için ucuz işgücüne sahip olan Güney Doğu Asya ülkeleri çok uygun bir yatırım alanı oluşturmuştur. 1985-1990 arasında Tayland, Endonezya ve Malezya'ya akan Japon sermayesi bu ülkelerde Japon kaynaklı bir yatırım ve ihracat patlamasına yol açmıştır. Aynı yıllarda rekabet nedeniyle Güney Kore ve Tayvan da bu ülkelere yatırım yapmışlar, sonuç olarak bu ülkelerde hızlı bir kalkınma süreci başlarken, ileri sanayi ürünleri ihracatında büyük bir artış ortaya çıkmıştır. Ancak bu ülkelerin sanayi yapısı incelendiğinde ciddi bir çarpıklık görülmektedir. Ara malları ve sermaye malları sanayileri oldukça yavaş gelişen bu ülkelerde sınai üretim esas. olarak özellikle Japonya'dan ithal edilen ileri teknoloji girdilerin montajına dayanmaktadır. Dolayısıyla başta teknoloji olmak üzere her türlü girdi açısından tamamen dışa bağımlı bir sanayi yapısı ortaya çıkmıştır. Döviz girdisine ve ucuz işgücüne dayalı büyüme sürecinde bu ülkelerdeki üretim arttıkça, dış ticaret açıkları da hızla artmıştır. 1990'a kadar dış ticaret açıklarını kapatma problemi yaşamayan bu ülkelere, 1990'dan itibaren doğrudan yatırım şeklinde giren Japon sermayesi azalmaya başlamış, örneğin Tayland'da 1990 yılında 2.4 milyar dolar olan Japon yatırımı, 1993'de 578 milyon dolara inmiştir. Çünkü bu yıllarda Çin ve Vietnam daha ucuz işgücü ve daha büyük iç pazara sahip ülkeler olarak Japon sermayesi için daha cazip yatırım alanları haline gelmiştir (Landsberg, 1998; Cheng, 1998; Akyüz, 1998).

Daha önce belirtildiği gibi, bu ülkelerin ithalata bağımlı üretim yapıları, yeni döviz kaynakları bulunmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Aynı yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerdeki düşük faiz oranları, azalan getiriler ve durgunluk nedeniyle karlı yatırım alanları arayan sermaye akımları için yüksek büyüme hızları ve yüksek ihracat performansları ile bu ülkeler çok cazip yatırım alanlarıdır. ASEAN ülkeleri bu fonları çekebilmek için bir yandan döviz kurlarını dolara bağlayıp sabitlerken, diğer taraftan finansal liberalizasyon politikalarını uygulamışlardır. Sermaye piyasalarına yabancı fonların girişi serbest bırakılırken, özel kesimin dış borçlanması önündeki sınırlamalar kaldırılmıştır. Böylece kısa vadeli dış borçlanma ve kısa vadeli spekülatif sermaye girişleri tarafından finanse edilen hızlı bir büyüme süreci yaşamaya başlayan

bu ülkelerin dış borçları da hızla yükselmiştir. Bu ülkelerde kuru sabit tutma çabaları sonucunda ortaya çıkan parasal genişleme, ticari partnerlerine göre enflasyon oranının artmasına yol açarken, 1994 yılında önce Çin'in Yuan'ı % 33 oranında devalüe etmesi, ardından 1995 yılında Yen'in Dolar karşısında % 50 civarında değer kaybetmesi bu ülkelerin ihracatlarının ciddi biçimde azalmasına neden olmuş, 1995 yılında ASEAN ülkelerinde ihracat artışı % 22.5 iken, 1996'da % 5.5'e inmiştir (Cheng, 1998).

Ihracatın daralması nedeniyle ihracat sektörlerinin cazibesini yitirmesi, bu ülkelerde yabancı sermaye girişine dayalı olarak genişleyen yurt içi kredileri ticaret dışı sektörlerle ve özellikle gayrimenkul alanına yöneltmiştir. Özellikle Tayland'da yaşanan emlak spekülasyonu sonucu oluşan spekülatif köpüğün 1995 sonlarında patlamasının ardından, 1996 ortasında borsada büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu piyasalarda yaşanan gelişmeler kaçınılmaz olarak döviz piyasasına da yansımaya başlamış, yerli ve yabancı şirketler devalüasyon beklentisi altında ellerinden Tayland para birimi Baht'ı çıkartmaya başlamışlardır. Thai merkez bankası ulusal paranın değerini 1997 ortalarına kadar korumaya çalışmış ancak rezervlerin ciddi biçimde azalmaya başlaması sonucunda bundan vazgeçmiş ve 1997 Temmuzunda Baht'ı dalgalanmaya bırakmıştır (Landsberg, 1998, Cheng, 1998). Bundan sonraki gelişmeler, finansal piyasalarda ortaya çıkan panik ile kolaylıkla açıklanabilmektedir. O güne dek birbiri ile rekabet içinde, pastadan pay alma telaşıyla sürü psikolojisi ile bölgeye müthiş bir fon aktaran uluslararası finansman kurumları, birdenbire bu ülkelerin kısa dönem borçlarının yüksekliğinin bilincine varmıştır. Bütün bölgenin tehlikeli olduğu biçiminde algılanmaya başlanması ise krizin süratle yayılmasına neden olmuştur. Bu sürecin sonunda 1997 Ağustosunda Tayland, Ekiminde ise Endonezya IMF'ye başvurmak zorunda kalmış ve kurtarma paketleri karşılığı son derece ağır koşulları kabul etmişlerdir (Wade and Venerosa, 1998b; Park and Song, 1998).

Daha önce de belirtmiş olduğum gibi çok sağlam olmayan ekonomik temelleri ve dışa bağımlı üretim yapıları nedeniyle ASEAN ülkelerinin bu çapta olmasa bile bir ekonomik kriz eğilimi taşıdıklarını öngörebilmek mümkün iken, Yeni Sanayileşen Ülkelerden Güney Kore'nin bu krizden en çok etkilenen dört ülkeden biri olması Asya krizinin hiç kuşkusuz en şaşırtıcı boyutlarından biri olmuştur.

Dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında 11. sırada yer alan, uzun yıllara dayanan sağlam bir sanayileşme ve kalkınma süreci yaşamış olan Güney Kore'de krizin iç dinamiklerine bakıldığında ilk göze çarpan özellikle 90'lı yıllardan itibaren devletin ekonomideki belirleyiciliğinin büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasıdır. 1993'de

iktidara gelen Kim Young Sam bir yandan finansal deregülasyonu en önemli politika amacı olarak açıklarken, diğer taraftan ilk uygulama olarak Ekonomik Planlama Kurulu'nu lağvetmiştir. Güney Kore'nin kalkınma sürecinde özel sektör yatırımlarının sektörel dağılımı, teşvik sistemleri ve yatırımların en temel nedeni olmuştur (Wade, 1998a; Akyüz, 1998). Özel sektörün dış borçlanması önündeki sınırlamaların kaldırılmış olması bu ülkede de özellikle çok uluslu hale gelen cheabolların denetimsiz şekilde dış borçlanmasına neden olmuştur. OECD üyesi olmanın temel koşulu olarak öne sürülen liberalizasyon uygulamaları sonucunda bu ülkenin dış borçları 1990'da son derece az iken 1996'da 150 milyar Dolara yükselmiştir. Bu borçların yaklaşık yüzde 70'inin kısa vadeli dış borç olması, Güney Kore ekonomisini herhangi bir krize karşı son derece duyarlı hale getirmiştir. Kore'de yaşanan bu başka gelişme de Kore ulusal para biriminin aşırı değerlenmesi nedeniyle ihracatında ortaya çıkan gerilemedir. Japonya'nın 1995 yılı devalüasyonundan sonra Japon firmalarının artan rekabeti, Güney Kore'nin durumunu daha da kötüleştirmiştir. Örneğin 1995 yılında Güney Kore'nin yarı iletken ihracatı % 70 artarken, 1996'da % 20 azalmıştır. Aynı şekilde 1995 yılı çelik ihracatı % 30, petro kimya ürünleri ihracatı % 51 artarken, 1996 yılında bu ürünlerin ihracatında sırasıyla %15 ve % 6 oranında azalma olmuştur. 1996 yılında Güney Kore'nin cari işlemler açığı bir önceki yıla göre 3 misli artarak 23.7 milyar dolara yükselmiştir. Aynı yıl en büyük 30 cheabol'un kârı % 90 azalmıştır (Cheng, 1998).

Güney Kore devleti cheabollerin rekabet gücünü ve kârını arttırmak üzere işçilere yüklenmiş, ancak işçiler bu saldırıya 1996-97 genel grevi ile karşılık vermişlerdir. 1997'de bir çok cheabol'un iflasa gitmesi, Güney Kore ekonomisinin istikrarı konusunda daha kriz öncesinde kuşku olmasına yol açmıştır. 1997 Temmuzunda Güney Doğu Asya ülkelerinde başlayan finansal kriz Ekim ayında bu ülkeye de sıçramıştır. Yabancı yatırımcıların Güney Kore bankaları ve firmalarından çekilmeye başlamaları sonucunda Won 1997 Kasım ortalarında hızla değer kaybetmeye başlamış ve Aralık başında Güney Kore'de IMF'ye başvurmak zorunda kalmıştır (Landsberg, 1998; Wade and Venerosa, 1998b).

Asya Krizinin Dış Dinamikleri

Asya krizinin en önemli dış dinamiği hiç kuşkusuz özellikle 1990'lı yıllarda hızlanan ve bugünkü dünya ekonomisini şekillendiren liberalizasyon ve küreselleşme sürecidir. İktisadi sınırların kaldırılması ve böylece mal ve sermaye akımlarının dünya ölçeğinde serbestçe dolaşabilmesi, iktisadi hayatın görünmeyen elin düzenlemelerine teslim edilmesi halinde insanlığın sınırsız bir zenginliğe kavuşacağını vaad eden küreselleşme ideolojisi bu dönemde egemen hale gelmiştir.

Bir yandan IMF, diğer taraftan Dünya Ticaret Örgütü ve son olarak da OECD tarafından uygulamaya konmaya çalışılan Çok Taraflı Yatırım Antlaşması aracılığıyla ülkelere dayatılmaya çalışılan sermaye hareketleri liberalizasyonu, dünya üretiminin ve ticaret hacminin çok üzerinde bir sermaye akımının sınır ötesi hareketlerini olanaklı hale getirmiştir. Haberleşme teknolojisindeki gelişmelerin de yardımıyla uluslararası fonlama operasyonları baş döndürücü hale gelmiş, ülke ekonomilerinin bütün dengelerini tehdit eder boyuta ulaştırmıştır.

Kârlı yatırım alanları peşinde olan bu fonlar için, dünya ekonomisinin yaklaşık iki katı büyüme hızına sahip, ihracatları hızla artan ve en önemlisi döviz kurları istikrarlı olan Asya ülkeleri son derece cazip durumdadır. Daha önce değindiğim gibi bu yıllarda ucuz dış fonlardan yararlanmak isteyen Asya ülkeleri de uygulamış oldukları deregülasyon politikaları ile bu fonları çekmeye çalışmaktadırlar. Sonuç olarak "alan razı veren razı" şeklinde tanımlanabilecek bu gelişmeler sonucunda "yükselen piyasalar" olarak adlandırılan bu ülkelere hem dış borç hem de portföy yatırımı şeklinde büyük bir sermaye akışı olmuştur.

IMF verilerine göre 1990-95 döneminde Doğu Asya ülkelerine net sermaye girişi 320 milyar dolardır. Bu rakam bütün 80'li yıllardaki sermaye girişinin iki katından daha çoktur. ASEAN ülkeleri ve Güney Kore'ye aynı dönemde giren yabancı sermaye ise bu ülkelerin GSYİH'larının % 6'sından daha fazladır. Krizin ilk ateşlendiği Tayland'da bu oran 1990-95 döneminde % 10 civarındayken, 1995'de % 13 olmuştur (IMF, 1997). Esas olarak özel bankalar ve banka dışı finansal kurumlar eliyle giren büyük çaplı sermaye akımları, bir yandan döviz kurlarının değerlendirilmesine ve buna bağlı olarak dış ticaret dengelerinin bozulmasına yol açarken, diğer taraftan yurt içi kredi hacminin hızla genişlemesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ülkelerin yatırım hacminin % 40'lar civarına yükselmesi dış açıkları daha da arttırmıştır. Şirketlerin aşırı yatırımlarının finansmanında kullanılan aşırı likidite genişlemesi bu ülkelerde önce aşırı kapasite genişlemesine neden olmuş, ihracat hacminde dış ticaret hadlerinin gerilemesi ve rekabet nedeniyle ortaya çıkan gerilemeler sonucunda, bu fonlar gayri menkul spekülasyonuna yönelmeye başlamıştır (Cheng, 1998; Landsberg 1998).

İlginç olan, bu gelişmeler yaşanırken ne bu fonları ülkeye akıtan uluslararası finansman kuruluşları, ne de IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar tarafından herhangi bir uyarının yapılmamış olmasıdır. Krizden bir kaç ay öncesine kadar bu ülkelerin övgüye şayan makro ekonomik politikalarından, ülke yöneticilerinin kiskanılacak mali politikalarından söz eden IMF yöneticilerinin (IMF, 1997) krizden sonra "bu ülkelerinin yapısal sorunları olduğunu ileri sürmeleri" bir değerlendirme hatasından çok olsa bir komple olasılığı aklı getirmektedir.

IMF'in kriz sonrası uygulamış olduğu politikalar da bu düşünceyi güçlendirir niteliktedir. Ülkelerin likidite sorunlarını çözerek piyasaları sakinleştirmek yerine bu ülkelere kurtarma paketleri karşılığı dayatılan düzenlemeler ateşe benzinle yaklaşmak olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanması, ülkelerin uluslararası mali sermayeye koşulsuz açılması, yabancı banka ve yatırımcıların istedikleri alanlara yatırım yapabilmeleri, devletin ekonomik faaliyetlerden tamamen çekilmesi gibi yaşanan krizin çözümü ile ilgisi olmayan bir dizi koşula bağlanan yardım paketleri, yaşanan paniğin daha da artmasına yol açarken, açık olarak sadece borç verenlerin çıkarlarını korumaya yönelik olmuştur (Akyüz, 1998; Wade and Venerosa, 1998; Feldstein, 1998). Krizden sonra hızlanan açılma yoluyla bölgenin stratejik sanayi ve finans kurumlarının hızla el değiştirmeye başlamış olması, bu sürecin adeta mali sermayenin bölgedeki rakiplerini tasfiye etmeye yönelik bir komplo olduğu düşüncesini ciddi ölçüde kuvvetlendirmektedir.

Sonuç

Asya krizi ülkelerin toplumsal dokularında ağır bir tahribata yol açmış, milyonlarca kişinin işsiz ve yoksul kalmasına neden olmuştur (ILO, 1998). Ancak tahribatı çok fazla olsa da bu krizin hayırlı olan bir sonucu vardır. Yaşanan kriz kapitalizmin küreselleşme ve liberalizasyon söyleminin bir çok çevrede sorgulanmaya başlamasına yol açmıştır. Küreselleşmenin zenginlik ve refah vaatleriyle, yaşanan gerçekler bir araya getirildiğinde bu işte bir tuhafılık olduğunu pek inkâr edebilecek kalmamıştır. Son zamanlarda sermaye hareketlerini düzenleyen uluslararası kurumların oluşturulması ve bu akımların kontrol edilmesini sağlayacak araçların geliştirilmesi gereği ileri sürülürken, serbest piyasa yanlısı olarak bilinen bir çok ekonomist bugün sermayenin serbest dolaşımının ne kadar yararlı olduğunu tartışmaktadır. Örneğin, serbest ticaretin en önemli savunucularından olan J. Bhagwati son makalesinde sermayenin serbest dolaşımının malların serbest dolaşımına benzemediğini, bu serbestleştirmenin bir ekonomik mantığı olmadığını aksine mali krizlere yol açtığını savunmaktadır (Bhagwati, 1998).

1994 yılında yaşanan Meksika krizinin ardından, 1997'de Asya krizi, 1998'de Rusya krizinin, 1999 yılı başında ise Brezilya krizinin patlaması ve bir dünya krizi olasılığının her zamankinden ciddi biçimde gündeme gelmiş olması da, artık yeni dünya düzeni ve küreselleşme söyleminin 1990'lı yıllarda yaşadığı bahar döneminin sonuna geldiğini düşündürmektedir.

Summary

Everyone accepted that the Asian crisis, which broke out in July 1997 in Thailand, was the most serious financial crisis since the breakdown of the Bretton Woods system in the early 1970s, in terms of both its scope and its effects. The severity of the crisis has generated an enormous and growing volume of literature on the causes and effects of the East Asian turmoil. This paper examines the most important internal and external dynamics of the Asian crisis and the interaction between those dynamics.

Kaynakça

Akyüz, Y. (1998), *The East Asian Financial Crisis: Back to the Future?*, <http://www.Unicorg/unctad/en/presnet/prasia1998.htm>.

Arın, T. (1998) "Asya Krizi ve Kriz Yönetiminde Hegemonya", *İktisat Dergisi*, No: 374 (Ocak), s. 5-20.

Bhagwati, J. (1998), "The Capital Myth: The Difference between Trade in Widgets and Dollars", *Foreign Affairs*, Cilt 77, No.1 (Mayıs-Haziran).

Camdessus, M. (1998), "Is the Asian Crisis Over?", M. Camdessus at the National Press Club, 2 Nisan 1998, Washington DC., <http://www.imf.org/external/np/speeches/htm>.

Cheng, C.W. (1998), "Behind the Asian Economic Crisis", *Links (International Journal of Socialist Renewal)*, No. 10, (Mart-Haziran), 1998, s. 30-49.

Feldstein, M. (1998) "Refocusing the IMF", *Foreign Affairs*, Cilt. 77, No. 2 (Mart/Nisan), s. 20-33.

Fischer, S. (1997), "Capital Account Liberalization and the Role of the IMF", 19 Eylül 1997, <http://www.imf.org/external/np/apd/asia/Fischer.htm>.

Greenspan, A. (1998), *Financial Times*, 28 Şubat 1998.

ILO, (1998), "The Social Impact of the Asian Financial Crisis", Report for Discussion at the High Level Tripartite Meeting on Social Responses to the Financial Crisis in East/South East Asian Countries, Bangkok, 22-24 Nisan 1998, <http://www.ILO.org>.

IMF, (1997), *World Economic Outlook: Interim Assesment*, (Aralık), International Monetary Fund, Washington.

IMF, (1997), *Annual Report*, International Monetary Fund, Washington.

Jones, S.G. (1998), "Stabilizing Capital Flows to Developing Countries", *Conference on the East Asian Crisis* başlıklı konferansa sunulan tebliğ, 13/14 Temmuz, 1998, Institute of Development Studies, University of Sussex, Sussex.

Krugman, P. (1998), "What Happened to Asia?", Manuscript, [http://web mit edu/Krugman](http://web.mit.edu/Krugman).

Landsberg, M.H. (1998), "Causes and Consequences Inside the Asian Crisis", *Asia Pasific Solidarity Conference Resource Kit*, Cilt. 2, Asia Economic Crisis, s. 25-30.

Park J.C. and C.Y. Song, (1998), "The East Asian Crisis: A Year Later", "Conference on the East Asian Crisis" başlıklı konferansa sunulan tebliğ, 13/14 temmuz 1998, Institute of Development Studies, University of Sussex, Sussex.

Rodrik, D. (1998), "Who Needs Capital Account Convertibility?", [http://www. Nber.org./drodrik/essay. pdf](http://www.Nber.org./drodrik/essay.pdf).

Singh, A. (1998), "Asian Capitalism and the Financial Crisis", *ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi* ne sunulan tebliğ, 6-10 Eylül, 1998, Ankara.

UNCTAD (1996), *Trade and Development Report*, Geneva.

Wade, R. (1998) "The Asian Debt and Development Crisis of 1997? Causes and Consequences", *World Development*, No. 8 (Ağustos).

Wade, R. and F. Venerosa, (1998), "From Miracle to Meltdown, Vulnerabilities, Moral hazard, Panic and Depth Deflation in the Asian Crisis", Draft Manuscript, Russel Sage Foundation, 1 Temmuz 1998.

Wade, R. and F. Venerosa, (1998), "The Asian Crisis: The High Debt Model vs. the Wall Street-Treasury-IMF Complex", *New Left Review*, No: 228 (Mart/Nisan), 1998.